

NEDOTÝKATELNÍ – LIDÉ BEZ KASTY?

Ve zbylé části knihy se budeme zabývat pouze jednou složkou indické společnosti, a to tou nejnižší, tedy nedotýkatelnými/dality. Pokusíme se pochopit jejich pozici ve společnosti, problémy, se kterými se potýkají, a především jejich boj za emancipaci. Strategie, které v rámci boje za svá práva nedotýkatelní vyvinuli, si budeme dokumentovat na případu tří nedotýkatelných kast z jihu Indie. K tomu se nám budou hodit poznatky nabyté v první části knihy – tedy základní představa o tom, jak kastovní systém funguje, jak asi vznikl a jaké změny prodělal především v moderním období.

Další dnes tvoří 16,6 % indické populace, je jich tedy více než 200 milionů.¹⁷⁵ Jedná se o pestrou směsici mnoha komunit, které se mezi sebou často liší v mnoha směrech. Jejich původ stejně jako vznik nedotýkatelnosti je přitom nejasný. Nejčastěji bývá dáván do souvislosti s kulturní a etnickou odlišností původních obyvatel Indie, vůči kterým se nově příchozí Árijové snažili vymezit, nakonec si je podmanili a začlenili je do společenského systému, ovšem na ta nejnižší místa. Přisoudili jim náročné a nečisté práce, jejich život pak svázali mnoha omezeními. Nedotýkatelní tak často museli odklízet uhynulá zvířata, uklízet záchody, prát špinavé prádlo, pracovat na pohřebištích a žárovištích. K jejich nízké pozici ve společnosti přispělo i to, že mnozí z nich konzumují hovězí a vepřové. Také díky tomu byli považováni za permanentně nečisté a segregováni na okraj společnosti. Tato segregace však zřejmě nebyla bezprostřední reakcí na přítomnost původních obyvatel či kmenů a alespoň po nějakou

¹⁷⁵ Viz webové stránky indického cenzovního úřadu: http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html.

dobu k určité míře míšení docházelo.¹⁷⁶ O tom ostatně svědčí i tresty za styk mezi kastami dvojzrozcenců (tedy kastami prvních tří varn) a kastami šúdrů, které se objevují v pozdější literatuře. Důvodem segregace však nemusel být pouze odlišný etnický původ či nečisté zaměstnání. Některé komunity se ocitly na okraji společnosti zřejmě proto, že neakceptovaly vznikající sociální systém a bráhmanské rituály,¹⁷⁷ zatímco jiné, etnický odlišné komunity tyto hodnoty přijaly a byly do většinové společnosti integrovány.

Árjovská společnost v době Rgvédu zcela jistě nebyla homogenní, ovšem výraznější rozdíly mezi společenskými třídami chyběly. Šúdrové, vaišjové a kšatrijové jsou zmíněni pouze jednou, a to ještě v desáté knize v hymnu o Purušovi, který je považován za pozdější dodatek.¹⁷⁸ Ve Rgvédu není ani náznak praktikování nedotýkatelnosti.¹⁷⁹ Ty se objevují až v pozdější védské literatuře. O nečistém původu čandálů¹⁸⁰ referuje například jedna z nejstarších upanišad *Čhándógjopanišad*, která je přirovnává ke psu či divokému kanci a staví je do kontrastu s čistým původem bráhmánů, kšatrijů a vaišjů.¹⁸¹ Zmínka o nečistých komunitách a mnohých omezeních postupně přibývá a před přelomem letopočtu se nedotýkatelnost zdá být do značné míry etablována. Status některých komunit byl však předmětem diskuze, varna šúdrů byla občas dělena do dvou skupin, a to na *niravasita* (vyloučené) a *anivarasita* (nevyloučené). V Manuově zákoníku jsou již čandálové popisováni jako zcela vyloučená komunita, ovšem vytvoření jakési páté varny (*pañcamah*) se Manu brání.¹⁸²

¹⁷⁶ Shrirama, 2007, s. 48–60.

¹⁷⁷ Viz Jaffrelot, 1999, s. 2, kde jsou uvedeny další odkazy.

¹⁷⁸ Thapar, 1978, s. 127–128.

¹⁷⁹ Jha, 1986, s. 158; Sharma, 1980, s. 44–45.

¹⁸⁰ Čandálové byli zřejmě jedním z původních kmenů obývajících indický subkontinent ještě před příchodem Árjů. Jméno „čandála“ se postupně stalo jakýmsi generickým označením pro nepřizpůsobivé, opovrhované komunity.

¹⁸¹ Jha, 1986, s. 158.

¹⁸² Ibid., s. 165.

Situace na jihu Indie se značně lišila. Svědectví rozsáhlého korpusu sangamové literatury ukazuje, že v prvních třech stoletích našeho letopočtu sice existovaly skupiny obyvatel, které byly označovány za nízké či nečisté, ovšem nebyly segregovány a nemluvilo se o nich jako o nedotýkatelných.¹⁸³ Sangamová literatura dokonce přináší dostatek svědectví o tom, že některé kasty, které jsou dnes pokládány za nedotýkatelné, byly v sangamovém období komunitami významnými a respektovanými. Patří sem i obě nejdůležitější nedotýkatelné komunity současnosti, tedy paraijarové a zejména pallarové, kteří byli dříve označováni jako mallarové (slovo *maḷḷar* znamená „náčelník“ či „válečník“) a očividně měli přístup ke králi.¹⁸⁴ Některé náznaky nedotýkatelnosti a přísnější segregace vybraných komunit se objevují až v pozdní sangamové literatuře, tedy zhruba od 4.–5. století našeho letopočtu. Zdá se, že autorita bráhmanů, kastovní systém a praktikování nedotýkatelnosti byly na indickém jihu výrazněji etablovány až za dynastie Pallavů (od 6. století), kteří mimo jiné přivedli do dnešního Tamilnádu mnoho bráhmanských rodin ze severní Indie.¹⁸⁵

Vidíme tedy, že na jihu Indie zapustil kastovní systém své kořeny pravděpodobně později než na severu. To by mohlo korespondovat s teorií o příchodu Árijů, kteří do Indie přišli ze severozápadu a nejprve obsadili oblasti dnešního Pákistánu a Paňdžábu, teprve později pronikali dále na východ a na jih. Je však otázkou, jak vysvětlit to, že kastovní systém byl zřejmě už ve středověku mnohem rigidnější na jihu Indie, kde praktikování nedotýkatelnosti dosáhlo těch nejextrémnějších podob. Příslušníci některých komunit byli prakticky otroky, mohli být pronajímáni či prodáváni (pulajanové z Kéraly). Jinde byla praktikována tzv. *distance pollution* neboli „znečištění na dálku“, což znamená, že dalitě

¹⁸³ Hanumanthan, 2004, s. 129. Ke stejnému závěru dochází V. S. Rājam (2015, s. 77) ve své knize o nedotýkatelnosti v sangamové literatuře.

¹⁸⁴ Hanumanthan, 2004, s. 129–131.

¹⁸⁵ Ibid., s. 136–140.

znečišťovali nejen přímým kontaktem, ale i svou vzdálenou přítomností. Jednotlivé nedotýkatelné kasty měly vyměřenou vzdálenost, na kterou se mohly k příslušníkům vyšších kast přiblížit, některé mohly chodit pouze v noci, jiné musely nosit zvonečky a zvoněním upozorňovat na svou znečišťující přítomnost. Francouzský kněz a misionář Antoine Dubois (1765–1848), jeden z prvních etnologů jižní Indie, o nedotýkatelných píše: „... jsou zde však určité třídy, na které je díky hloubce degradace, do níž upadly, nahlíženo skoro jako na jinou rasu bytostí zcela mimo hranice společnosti... Skoro nikde jim není dovoleno obdělávat vlastní půdu, musí se ale nechat najímat ostatními kastami, které jim jen za minimální mzdu dávají ty nejtěžší práce... Jejich pánové je smějí bít podle libosti, aniž by tito nešťastníci měli jakéhokoli práva si na ně stěžovat... Odpor a opovržení ostatních kast a zejména bráhmanů vůči nim jsou tak silné, že na mnoha místech jejich přítomnost či pouhý otisk jejich nohy mohou znečistit celé okolí. Mají zakázáno vstupovat do ulic, kde bydlí bráhmani. Pokud by byli tak nerozumní a vstoupili tam, bráhmani mají právo je uhodit. Ne sami, protože by se mohli rituálně znečistit, a dokonce ani ne dlouhým klackem, ale mohou nařídít dalším lidem, aby je tvrdě zbili. Párja, který má opovážlivost vstoupit do bráhmanského domu, může být okamžitě zabit.“¹⁸⁶

Antoine Dubois zde načrtl hlavní aspekty nedotýkatelnosti jižní Indie. Možnosti zabít súdru, překročí-li vymezené hranice, se objevují již ve staroindických zákonících. Je však složité říci, jak často byl tento nejtěžší trest praktikován, přesnější reference jsou k dispozici pouze pro posledních zhruba 100 let. Ještě než se na ně podíváme, musíme se pokusit zodpovědět otázku, zda jsou nedotýkatelní skutečně tak jasně definovatelnou skupinou lidí.

¹⁸⁶ Dubois, 2002, s. 53–56. Dubois měl nejen dobrý pozorovací talent, ale také velké znalosti o indické společnosti. Mimo jiné si všiml, že tento odpor k nedotýkatelným byl nejtintenzivnější na jihu a na západě Indie a s postupem na sever čím dál více slábne, až se ztratí úplně (ibid., s. 57). Není divu, že jeho kniha byla pro zaměstnance koloniální správy po dlouhou dobu jakýmsi „manuálem“ k indické společnosti.